

Godinnen en vrouwelijke natuurwezens in het Keltisch oorspronggebied

Deel 10 De Saligen III slot

De saligen, *vervolg - derde gedeelte*

Permanent in dienst bij een boer

Twee voorbeelden ervan:

In de buurt van het dorp Albions in het Eisacktal waren sinds mensenheugenis twee saligen als stalmeiden in dienst. Zij verzorgden het vee uitstekend, maar hadden weinig voer en stro daarvoor nodig. Ziekte van het vee was er onbekend. Op een dag had de boer twee ossen van de markt meegebracht en hij zei dat ossen hem liever waren dan koeien. Ook had hij twee nieuwe gewaden voor de saligen meegenomen omdat zij sinds jaar en dag dezelfde "hobbezakken" droegen. De volgende dag waren de saligen spoorloos verdwenen en zijn nooit meer gezien.

In Höhenhart had een boer een diale-meisje in dienst genomen. Zijn zoon was verliefd op haar, maar durfde dat niet aan haar te bekennen. Daarom liet hij zijn moeder dat aan haar mededelen. Daarop zei het meisje in tranen, dat ze weg moest gaan en ze verdween naar waar ze vandaan was gekomen. De boerenzoon werd ziek en stierf na korte tijd. Hij had zelf om haar hand moeten vragen, daarmee zou hij zijn volwassenheid getoond hebben.

Huwelijk met een mensenman

Soms trouwt een salige met een boer of boerenzoon. Door een bepaalde handelwijze of woordformule dient zij gewonnen te worden. Vermeld staat ook dan ze soms verworven wordt door een list of door geweld, maar daarvan zijn niet direkt voorbeelden in de sagen te vinden. Saligen zijn liefdevolle echtgenotes. Uit zo een huwelijk komen altijd kinderen voort. In het Ultental was een salige juffrouw met een boer getrouwd en zij kregen 13 kinderen *. Op een dag verraadde hij haar afkomst en bij thuiskomst was de salige met alle kinderen voorgoed verdwenen. In een sage uit Trafoj over een wild meisje, dat met een jonge boer was gaan trouwen, hoort zij op een dag haar zusters van hoog uit de bergen zingen. Zij raakt diep bedroefd en keert terug bij haar zusters.

* Het getal 13 is in het algemeen een ongeluksgetal, maar vanuit het vrouwelijk oogpunt een geluksgetal. In het begrip "vrijdag de dertiende" is de vrijdag een vrouwelijke dag (de naam is afgeleid van godin Frigg / Frija). Vrijdag de dertiende was de dag dat heksen bijeen kwamen voor een sabbat.

Onherroepelijke verboden

Zowel in geval van echtgenote van een boer als in permanente dienst bij een boer legt de salige een verbod op, dat niet overtreden mag worden. Dat verbod bestaat er meestal in haar eigenlijke naam niet te kennen en uit te spreken en naar haar afkomst niet te vragen. Daarnaast komen ook voor: bepaalde niet toegestane aanrakingen waaronder slaan, haar niet te vragen te gaan zingen en dansen, een scheldverbod en het taboe dat hij haar op bepaalde dagen niets bevelen mag. Maar na langere tijd overtreedt haar echtgenoot of een andere boerderijbewoner de gedane belofte toch, waarop de salige onmiddellijk voorgoed verdwijnt. Zo een verbod dient om de betrouwbaarheid en het weerstaan van spanningen van een man te testen.

Een selige maagd van de rotsblokkenhoop Lecklahn in het Sarntal was bij een boer in dienst en hield haar naam geheim. Een knecht, die uit het bos thuisgekomen was zei tegen haar: "Nu weet ik hoe je heet" en hij noemde haar bij haar naam. Direkt daarna ging zij klagend en jammerend naar de boerin en riep: "Nu moet ik weg, weg, weg!"

Het taboe op het uitspreken van namen is welbekend in de voorchristelijke religie en in het volksgeloof. Frau Perchta - de stralende is een epitheton (bijnaam) voor de verloren gegane taboenaam van een godin, de naam voor het vroegere heilige dier de beer is bij de Germanen "de bruine" en bij de Slaven "honingeter" geworden, en als je contact met een Russische

bosgeest wilt leggen mag je hem niet bij zijn naam *ljėsjiej* noemen, maar dien je *djedoesjka* - opa te roepen.

Bij de bekendmaking blijken de saligen bij boeren exotische of kattennamen te hebben zoals Rohrinda, Tarandina, Pifferonza, Mimanre, Vreneli, Madrisa, Stuzza-Mutza, Stizl-Witzl, Tinzl-Tanzl, Hirla-Harla, Gira-Gingele.

In meerdere gevallen wordt de naam van de salige bewust doorgegeven omdat haar moeder, vader of zuster overleden is. Dit wordt het terugroepen of de roep uit het woud genoemd en zo een salige blijft voorgoed bij haar soortgenoten, soms ook om de overledene te vervangen. De boodschapper vanuit de rand van het bos is meestal een wilde man, tesamen met haar vader is hij een van de weinig voorkomende mannelijke saligen.

Een salige, die getrouwd was met een boer, maar weg moest omdat de belofte verbroken was, komt op zon- en feestdagen naar haar kinderen om hen te wassen, te kammen en te kleden.

Alleen haar kinderen konden haar dan zien. Soms neemt de salige al haar kinderen mee als ze weggaat.

Geschenken geven en ontvangen

Aan mensen schenken saligen de ene keer wat vlas, dan weer een klos garen, of een pluk van hun haar (dat is vlaskleurig en daarmee kan gesponnen worden), die zich alle onbeperkt vermeerderen. Wordt echter een gedane belofte verbroken dan stopt de wonderbaarlijke werking. In een sage geven ze wonderdoende bonen. De in deel 9 genoemde arme oude vrouw in Naturns in de Vin(t)schgau streek kreeg van de Saugen (salige juffrouwen) een mandje met zwarte boekweitzaden. De gratis arbeid van de saligen is ook een voorbeeld van hun vrijgevigheid.

Zelf nemen de saligen geen geschenken of beloning aan, omdat ze daardoor hun vrijheid kunnen kwijtraken. Zij gaan uit van de vreugde van het geven en verwachten geen tegengave. Dat is in tegenstelling met de opzet van veel mensen in de zin van "ik geef om terug te ontvangen". Veelal namen ze wel voedsel aan.

Een koningin van de saligen?

Alhoewel de saligen in het algemeen egalitair (elkaars gelijken) zijn, vermeldt een enkele sage een aan hen bovengestelde figuur, zoals "De mooiste hoofdkrans draagt de koningin van de dansende salingegroep" of in het Wipptal "Onze koning Engl is dood". In Tirolse sagen wordt Hulda soms koningin van de Salgfräulein genoemd, waarbij zij trekken heeft van Vrouw Holle / Holda, die vergelijkbaar zijn met die van Frau Perchta. Het Alpengebied is zowel de verblijfplaats van de saligen als van Perchta, maar zij is geen koningin van hen. Het verspreidingsgebied van Vrouw Holle is echter Midden-Duitsland, Tirol is voor haar een verafgelegen enclave. Waarschijnlijk is Hulda een latere overname van voorbeelden afkomstig uit Midden-Duitsland. Meestal is kenmerkend voor de saligen dat zij gelijken onder elkaar zijn zonder een bovengesteld personage.

Demonisering

In een aantal jongere sagen komen vrouwelijke schepsels voor, die zowel karaktertrekken van de saligen hebben, als kwaadaardige eigenschappen bezitten. In tegenstelling met het zich bekommeren om alleengelaten kinderen houden deze zich bezig met het roven van kinderen. Hiervan is aan te nemen dat zij gedemoniseerd zijn onder invloed van het christendom, soms worden deze boosaardige wilde vrouwen dan ook met het beladen woord van heks aangeduid.

Vijanden

De saligen leven in vijandschap met reuzen of wilde mannen. De reuzen van het Karawanken gebergte jagen op de saligen om hen op te eten. Een sage zegt dat twee reuzen om een salige vechten waarbij zij in stukken gescheurd wordt. Er wordt wel gedacht, dat boosaardige wilde mannen een verre herinnering zijn in het onderbewuste van de mens aan ontmoetingen met Neanderthalers. Goedaardige wilde vrouwen en mannen behoren echter tot de saligen.

Tegenwoordig wordt in het Alpengebied gezegd, dat de wilde mannen in het land verschenen zijn en zij de salige vrouwen verdreven hebben. Over hoe die wilde mannen op hun beurt weer verdwenen zijn kon ik geen aanwijzing vinden.

De Druden

In deel 7 kondigde ik aan wat over de Druden te schrijven. Dat zijn vrouwelijke personages, die in het verleden positiever beoordeeld werden dan in recentere eeuwen. Verspreid over grote delen van het Duitse taalgebied kent men hen en ook in het Alpengebied komen zij veelvuldig voor. Etymologisch (woordherkomst en -betekenis) wordt hun naam verschillend verklaard.

Vrouwelijke kracht

In de IJslandse Edda komt Þrúðr / Thrúd(h)r voor, later ook Thrud genoemd, zowel als dochter van de (landbouw?)godin Sif en dondergod Þor / Thor (Donar), als één van de Walkuren (godinnen van het slagveld en heldhaftige gedode krijgers). In het Oud-Noors betekent *þrúðr* (vrouwelijke) kracht en daarnaast was het een poëtisch woord voor een vrouw. Die taal kende ook *þraut* (vrouw.) voor moeite. Vergelijk het Slavische *troed* - krachtsinspanning, arbeid, moeite. Verder kwam in het Oud-Germaans voor: Oud-Hoogduits *trût / trûd*, Oud-Fries en Oud-Saksisch *thrûth*, Angelsaksisch *thryth*, alle kracht betekend en vrouwelijk van woordgeslacht. Dit woord is alleen in Germaanse tweestammige persoonsnamen bewaard gebleven zoals in het Nederlandse Geertruida → Trudie, Oud-Noors Geirþrúðr, die beide speerkracht betekenen.

Tovenaressen

Het Middel-Hoogduits kent *trut(t)(e)* als benaming voor een tovenaars. Zij wordt ook maagdelijke priesteres of wezen van het elfengeslacht genoemd, maar daarvoor kon ik geen historische bron vinden en in een gedicht uit 1411 wordt ze oude vrouw genoemd. In de Duitse deelstaat Beieren komt nog de bij uitzondering mannelijke vorm *Truderer* - tovenaars, heksenmeester voor. Het Keltische druide voor een priester houdt geen verband met Drude omdat dit waarschijnlijk afgeleid is van het Oud-Keltische **dru-wid*, dat kenner van de eik (wereld- of levensboom?) betekent; vergelijk het Kymrische (Welse) *derwydd* voor een ziener, waarzegger.

Geliefd

De meeste Oud- en Middel-Westgermaanse talen kenden woorden met de letters *t/drut(-)* in de betekenis van lief, geliefd(e), liefhebben, liefkozen. Zo ook het Nederlands voor geliefde (vr. en m.): Oud-Nederlands *thrut, drut*, Middel-Nederlands *druut, druyt*. Daarvan is overgebleven: in het Nederlands - troetelen (liefkozen) en in het Duits *traut*, dat betekende vroeger geliefd, maar is nu knus geworden. Misschien hoort het Nederlandse denigrerende *trut* hier ook bij als negatief geworden vorm, maar de herkomst daarvan wordt ook anders uitgelegd.

Treden

“Kracht” en “geliefd” kunnen betrekking hebben op de vroegere tovenaressen de *trutten*, maar een derde mogelijk oorsprongswoord verwijst naar de latere *Druden*, het luidt: Oud-Noors: *troða* en *treðja*, Gotisch *trudan*, Oud-Nederlands *tredan*, Oud-Hoogduits *tretan* - modern Nederlands treden. In alle Oud-Germaanse talen hield dit vertrappen of aanstampen in. Vergelijk het IJslandse *martröð* voor een nachtmerrie (*mara* = *Drude*).

Kwaadaardige vrouwelijke nachtgeesten

Deze komen voor onder de namen *Drud(e)*, *Trude*, *Trut(e)* en *Nachttrut*. Kennelijk zijn zij de vroegere tovenaressen, die gedemoniseerd zijn. Volgens sagen in het Duits kan een vrouw al dan niet vrijwillig bezeten zijn door een Drude, dat heet *Drudenfluch* - drudenvloek. De Drude kan of moet zich bij tijd en wijle uit de vrouw losmaken. Zij manifesteert zich als een bovennatuurlijk wezen in de gedaante van een oude lelijke magere vrouw (ook heksachtig genoemd), die echter zeer zwaar is. 's Nachts begeeft zij zich naar de slaapkamer van een

mens, dat kan zelfs door een kier van het raam of de deur, of door een sleutelgat. In de slaapkamer gaat de Drude op de borst van een mens zitten en drukkend neemt zij dan bezit van hem of haar met als gevolg dat deze een zware nachtmerrie krijgt, onder meer *Albdruck* in het Duits geheten. De Drude kan ook een huisdier of een boom gaan “drukken”. Zo een bezeten vrouw verafschuwt haar boosaardige drang en houdt het voor iedereen geheim. Overdag zijn Druden gewone meisjes of vrouwen, die opgewekt en vlijtig zijn. Sommige van hen hebben ganze- of zwanevoeten, die ze in hun schoenen verborgen houden. Ook kunnen ze zich veranderen in een kat, pad, slang, vlinder of hommel, of zelfs in een tonnetje, strohalmen, een rookwolkje of een vogelveer. Het symbool van de Druden is de maansikkel. Zij kunnen ook aan de Wilde Jacht deelnemen.

Een afweermiddel tegen Druden is de *Drudenfuß* - drudevoet of het *Drudenkreuz* - drudekruis (beide Duits voor pentagram). De *Drudenfuß* als pentagram (vijf-, soms zespuntige ster) is afgeleid van de ganze- of zwanevoeten van een Drude, deze vogels hebben echter maar drie tenen. Het pentagram komt in het Alpengebied en daarbuiten voor als kenteken of symbool van het heidendom en het neopaganisme, maar merkwaardigerwijs ook als afweermiddel daartegen. Andere afweermiddelen zijn de *Drudenstein* - drudensteen (met een gat), het *Drudenmesser* - drudenmes, de planten *Mistel* - maretak en *Bärlap(pe)* (ook *Drudenfuß* en *Trutenkraut* geheten) - wolfsklauw, een zwarte horen van een steenbok, een houten laars, een schoentje van bijenwas, een hoofdkussen, wijwater en de letters I.N.R.I.

Soms echter behulpzaam

In Karintië is de Drude echter een enkele keer bemiddelend in liefdesaangelegenheden. Aldaar is soms de huwelijksinzegening van de pastoor niet voldoende. Thuisgekomen in de woonkamer knielt het bruidspaar neer met het drudenmes tussen zich in en het gezicht naar die hoek gewend, waarin het mes gewoonlijk verstopt ligt. Daarna roepen ze de Drude aan en vragen om haar zegen. Ook is de Drude verantwoordelijk voor de gewenste verspreiding van de maretak. Hieruit blijkt, dat drudenmes en maretak zowel een afweermiddel, als ook een positief middel kunnen zijn.

Hans Eisma